

MASARYKOVA UNIVERZITA
Fakulta sociálních studií

E

NENÍ EXPLICITNĚ ZDŮRAZNĚNA PROVÁZANOST MEZI TEORIÍ
PRIMÁRNÍ A SEKUNDÁRNÍ DEVIACE A JEDNOTLIVÝMI
OBLASTMI HODNOCENÍ (A JIMI PŘÍSLUŠEJÍCÍMI PRACOVNÍMI
OTÁZKAMI), OBLASTI JSOU NAHODILÉ, NEZACÍLENÉ

SPR209: Sociální deviace pro SPSP
**Prostituce žen na území České republiky optikou teorie primární a
sekundární deviace Edwina M. Lemerta**

Tran Thi Linh
406799

Obsah

Úvod

1. Prostituce žen na území České republiky

2. Teorie primární a sekundární deviace E. Lemerta a její principy

3. Indikátory umožňující testovat platnost teorie Edwina Lemerta a jejich aplikování

Závěrečná zjištění a prezentování vybrané teorie

Literatura

Úvod

Stat' jsem se rozhodla zaměřit na problematiku prostituce žen na území České republiky. Teorii, kterou jsem vybrala na vysvětlení příčiny tohoto deviantního jednání, je primární a sekundární deviace Edwina M. Lemerta.

Tuto problematiku jsem zvolila, neboť se domnívám, že v posledních letech se na našem území stal z prostituce velmi výnosný byznys, což potvrzují i některé studie a autoři zabývající se touto tematikou (uveďte odkaz). Přesto jsou však faktory a motivátory k prostituci u žen, které uvádí Malinová in Matoušek (2005), stále **velmi podobné v průběhu času**???. V čase se nemění?, ale právě kvůli rostoucím tržbám v tomto odvětví se některé motivátory a to především finanční mění, a to především pro skupinu mladých dívek, které berou prostituci jako výhodou brigádu ??? skutečně tomu tak je?? Nejde také o skupinky dívek, které jsou nuceny – díky své tíživé životní situaci a obtížné zaměstnatelnosti – žít se právě tímto způsobem?. Malinová (2005) uvádí, že nejčastějším důvodem prostituce žen je finanční výnos, který je výsledkem vnějších tlaků, a tedy potřebnosti finančních prostředků a následné racionální volby získat se právě prostřednictvím prostituce.

Velmi výrazným hlediskem této problematiky je také hledisko statistické,, i když to je často obtížně zjistitelné. Existuje však organizace Rozkoš bez rizika, která tato data sbírá na území České republiky. Během roku 2013 se počet žen poskytujících sexuální služby na privátech významně zvýšil na 12,2 % čeho – o jaký jde podíl, procenta z koho? + jaké jsou absolutní počty těchto žen? (oproti 8,1 % v roce 2012 a 6,1 % v roce 2011) (Rozkoš bez rizika 2013). Trend nastoupený přibližně před devíti lety dále pokračuje. V roce 2013 tvořily Češky dokonce 84,5 % vyšetřených žen kým? Lékařem?, což je o 4,1 % více než v předchozím roce. Vysvětlení se nabízí hned několik: majitelé klubů preferují Češky před cizinkami, např. aby se vyhnuli problematickým kontaktům s mafií, nemuseli ženám zajišťovat bydlení, kontrolovat jejich pohyb atd. Nicméně se stále více ukazuje jako statisticky významná závislost mezi zastoupením Češek v sexbyznysu a nižšími pracovními příležitostmi v tom či onom kraji (Rozkoš bez Rizika 2013).

Teorie Edwina Lemerta se mi zdála vhodná především proto, že jsou ženy stále konfrontovány s požadavky společnosti a s nimi spojenými stereotypy, jež u nich mohou mít za následek chování, které je považováno kým? za deviantní.

Účelem této práce bude využít a zhodnotit vhodnost teorie primární a sekundární deviace k vysvětlení prostituce žen v České republice. Cíle bude dosaženo ve třech následujících kapitolách,

v nichž se budu zabývat prostitucí žen, dále popíšu teorii Edwina Lemerta a její principy. Nakonec budu věnovat pozornost indikátorům umožňujícím testovat platnost teorie a jejich aplikování.

Na závěr se budu zabývat vhodností použité teorie a navrhu i jinou teorii, která by tento deviantní jev vysvětlovala.

Prostituce žen na území ČR

Většina autorů jako prostituci označuje propůjčování se k sexuálnímu styku za úplatu, která může mít materiální i nemateriální podobu (jací autoři? Uveďte na ně odkaz sem do závorky!). Z pohledu trestně právního se pod pojmem prostituce rozumí „nejen pohlavní styk s jinými osobami za úplatu uskutečněný formou soulože, ale i všechny další formy ukájení pohlavního pudu jiné osoby stejného nebo opačného pohlaví tělesným stykem za úplatu“. (Malinová in Matoušek, 2005) O prostituci jako o společenském jevu lze hovořit tehdy, když ve společnosti objektivně existuje možnost platit za sexuální styk. Lze rozlišit prostituci příležitostnou, pouliční/silniční, v erotických podnicích, hotelovou, bytovou. (Chmelík, 2003) Novější formou je tzv. eskort servis.

Základní charakteristiky dané skupiny žen

Nejpčetněji zastoupenou věkovou skupinou jsou ženy ve věku 21-25 let, v ní najdeme 22 % všech klientek organizace Rozkos bez rizika. Žádány jsou ženy ve věku vysoké plodnosti, které jsou pro muže biologicky přitažlivé: do věkové skupiny 21-35 patří 61 % všech klientek této organizace. Mladé dívky jsou při poskytování sexuálních služeb pochopitelně vystaveny většímu riziku než dospělé ženy – a to z hlediska fyziologického, tak psychologického. Důsledkem je statisticky významně vyšší výskyt pohlavně přenosných nemocí u této věkové skupiny (přesněji do 21 let). Problémem zde je i vyšší náchylnost k závislosti na drogách.

Dle Urbana a Dubského (2008) existují v současné době tři teorie, které zdůvodňují vznik prostituce, a to teorie biologizující, psychologické a sociologické.

Historie prostituce na území ČR po roce 1990

Je důležité, abychom věděli jak se na našem území prostituce vyvíjela. Prostituce je jednou z nejdéle provozovaných služeb, přesto je však od počátku odsuzována a prostitutky ženy jsou již po staletí na okraji společnosti. Historie tohoto jevu se táhne již od starověku. Pro pochopení nastalé situace na našem území je pro nás důležité pochopit převážně historii posledních dvaceti let na našem území. Během této doby se z prostituce stal velmi výnosný byznys a ekonomický, politický a sociální aspekt této situace nemůžeme pominout.

Do roku 1990 byla prostituce považována za trestný čin příživnictví nebo přečin příživnictví. Od roku 1990 prošel vývoj scény třemi fázemi (Chmelík, 2003, Malinová in Nedělníková, 2007):

1. převrat této scény spojený s otevřením hranic zemí západní Evropy – Velmi žádanými se stala

levná děvčata z východu, což ovšem s sebou nesla rizika jako zvýšení sexuálně přenosných nemocí a infekcí. Česká republika převzala zkušenosti z preventivní práce zemí západní Evropy a rozdělila aktivity prevence do dvou úrovní – primární prevence, tj. celoplošné kampaně, výuka na školách a sekundární prevence se zaměřila na rizikové skupiny, zejména drogově závislé a prostitutky

2. institucionalizace prostituce – prostituce se začíná odehrávat v domech a bytech

3. vstup ČR do EU – centrem nabídky je Praha, kde existuje několik sex-supermarketů, v nichž nabízí své služby až 100 žen různých národností. A v neposlední řadě se jedná o přenesení sexuálního průmyslu na internet, kde se celosvětově stává sex byznys jeden z nejvýnosnějších na světě.

Na území České republiky se již od počátku 90. let stále diskutuje o legalizaci prostituce. Samotné ženy, ale ovšem o legalizaci nestojí. S legalizací by byly ženy stigmatizovány a nejspíše by se to dotklo jak jich samotných, tak i jejich blízkých. Ve společnosti je tento způsob obživy stále odsuzován (Chmelík, 2003).

Ekonomický faktor

Jedním z nejdůležitějších aspektů je i vliv ekonomický. Jako příklad uvedu data z ČSÚ, který v roce 2003 udělal průzkum zakázané ekonomiky na území České republiky.

Výdaje na prostituci v roce 2003 se odhadují na 8,7 miliardy korun. Cizinci z oho utratili 5,5 mld. Stejně tak se odhaduje, že prostitutky cizí státní příslušnosti poslaly do zahraničí zhruba 400 miliónů korun, což představuje zhruba desetinu jejich výtěžku.

Příjmy z prostituce patří v rámci nelegální ekonomiky k nejvyšším a dosahují 0,2 % HDP. (není správná citace = ČSÚ 2005/?/)

Schéma č.1 Expertní odhad počtu prostitutek v ČR a výtěžků z prostituce v roce 2003

	Počet prostitutek	Výtěžky z prostituce (mil. Kč)
V klubech, včetně eskort servisu	6 234	6 737
Na privátech	2 807	1 725
Na ulici	700	256
CELKEM	9 741	8 718

Zdroj: ČSÚ (2005(/?/

Shrnutí

Samotný spor o legalizaci této činnosti vnáší do společnosti dva tábory. Tento jev je pro společnost stále kontroverzní. Lidé a dnešní společnost sice jsou ze všech stran zahrnovány sexuální tematikou, ovšem prostituce je stále tabu téma, které většina lidí ignoruje a nemá zájem je do hloubky studovat a analyzovat na rozdíl od alkoholismu. Dále je jasné, že do primární skupiny prostitutek patří určitý věkový typ žen a to především mladých žen, na které ještě stále působí psychologické a fyziologické aspekty vynořující se dospělosti a hledání sama sebe, proto si myslím, že teorie E. Lemerta je vhodná pro aplikaci na tuto skupinu.

Teorie primární a sekundární deviace a její principy

Teorie Edwina Lemerta je velmi úzce spojena s teorií etiketizační a je pod ní zařena jako jedna z rozšiřujících teorií. Teorie labellingu je pro další pochopení rozboru daného jevu i kritiky nezbytná. Teorie labellingu patří dnes k nejrozšířenejší teorii na poli sociálních deviací. Hlavními představiteli jsou G. H. Mead, Kitsuse, Becker, Lemert (Keller, 1997, Hrčka, 2001): Teorie etiketizace (nálepkování, labelling, label – z angl. značka, nálepka) čerpá z teze, že lidská identita se utváří v procesu interakce jedince s ostatními lidmi ve společnosti. V rámci symbolického interakcionismu se staví na analýze jazyka a symbolických významů, které se užívají v procesech mezilidské interakce. Zdůrazňuje tedy proces utváření rolí prostřednictvím sociálního očekávání a etiketizace (labellingu). Většina lidí někdy jedná deviantním způsobem. Jde o to, jak na toto jednání reaguje okolní sociální prostředí. V některých případech sociální prostředí označí nositele odchylného chování za devianta. Označení pak zvyšuje pravděpodobnost, že označený bude jednat deviantním způsobem i v budoucnu; žije totiž pod tlakem sociálního očekávání, že bude jednat určitým (deviantním) způsobem. Tak se proces etiketizace cirkulárně opakuje a důsledkem může být iniciace nebo rozvoj deviantní kariéry.

Erwin Lemert označil první prohrěšek jako primární deviaci. Při ní na rozdíl od sekundární deviace neexistuje nutnost reakce devianta na nesouhlas okolí. Ve druhé fázi má deviant již udělenou nálepku, přijme deviantní roli a začne sám sebe tak vnímat. „Když jedinec začne uplatňovat své deviantní chování nebo roli založenou na tomto přístupu jako prostředek obrany, útoku, přizpůsobení na zjevné i skryté problémy způsobené následnou sociální reakcí na něj, jedná se o sekundární deviaci“ (Lemert 1951 in Clinard, Meier, 2008: 87).

Koncept sekundární deviace podpořila i analýza Rosse Matsuedy, podle níž reakce jedince na deviantní označení osoby ústí v to, co Lemert definoval jak sekundární deviaci. „Osoby, které si všimnou, že je ostatní vidí jako někoho, kdo porušuje pravidla nebo se dostává do potíží, se ve větší míře zapojují do další delikvence“ (Matsueda, 1992: 1601).

Koncept labellingu byl ve své době i nyní přelomový v tom, že se snažil zachytit normy ve společnosti a poměřovat je mezi sebou. Společnost je však proměnlivá a labelling se jako první zabýval reakcí na deviantní chování a vnímání samotných norem (Munková, 2001).

Lemert ve své teorii, jež je úzce spjata s teorií labellingu (etiketizace), tvrdí, že deviantní chování může být projevem hluboce uložených psychických konfliktů člověka. Přesto byl přesvědčen, že toto chování je ve většině *případů reakcí na sociální situaci*.

Na základě svých zjištění formuloval E. Lemert tzv. teorii primární a sekundární deviace. Popsal důsledky, na základě nichž dochází k označení určitého jednání za deviantní (Pančocha, 2008). V rovině *primární deviace* se jedinec nachází tehdy, kdy podniká chování porušující normy, aniž by sám na sebe nahlížel jako na devianta. Deviace zůstává primární do té doby, dokud je racionalizována nebo jinak spojena se sociálně přijatelnou rolí jedince (Munková, 2013).

Za primární deviace považuje Lemert porušení pravidla nebo normy s ohledem na originální zdroj situační, psychologický nebo fyziologický, například pití alkoholu jako reakce na smrt blízkého, na úpadek, sociální pokles apod. Primární deviace je snadno pochopitelná, naproti tomu sekundární deviace je fenoménem složitějším, jelikož jde o reakci individua na označení jeho chování jako deviantního (Pančocha, 2008).

Pokud se tlak společnosti stupňuje dochází k takzvané sekundární deviace – začne sebe považovat za devianta – na základě určitého chování začne si okolí myslet o jedinci, že je členem subkultury (jedinec přitom třeba jen vykazuje určité okrajové znaky subkultury – obléká se jako motorkáři, ale nepatří k nim)

V primární fázi se aktér nepovažuje za devianta a pokud už spáchá nějaký deviantní akt, tak se jej snaží racionalizovat, aby jej společnost za deviantního nepovažovala.

Jeho teorie upozorňuje na stigmatizaci jedince i lidí kolem něj. Daní jedinci pak jednájí na základě očekávání společnosti, což je deviantně bez možnosti změny.

Indikátory umožňující testovat platnost teorie Edwina Lemerta a jejich aplikování

V následující části se pokusím využít poznatky o teorii primární a sekundární deviace do podoby konkrétních pracovních otázek. Pro zjednodušení tento proces uvádím do přehledného schématu (schéma č. 2), přičemž v levém sloupci uvádím klíčová tvrzení teorie Edwina Lemerta převedená do indikátorů, na základě kterých v pravém sloupci schématu uvádím konkrétní pracovní otázky, které by měly umožnit ověřit vhodnost využití této teorie pro vysvětlení prostituce žen na území České republiky.

Schéma číslo 2: *DOPLŇTE NÁZEV*

Indikátory dle teorie Edwina Lemerta	Pracovní otázky
<p>Vlastní chování (vnímání morálky, pocitu viny, sebepojetí, dosažení cílů, motivace) jednotlivé oblasti hodnocení musí být zacílené, ne takto otevřené, nejasné!!!</p>	<p>CO TÍMTO ZJISTÍTE? TESTUJETE SKUTEČNĚ TEORII LEMERTA? Vnímáte sebe sama jako špatného člověka? PROČ SE NA TOTO PTÁTE?</p>
<p>Očekávání společnosti JAKÉ? NENAPLNĚNÉ? STIGMATIZUJÍCÍ?</p>	<p>???? ????? Jak se cítíte ve své rodině? Vědí čím se živíte? Co na to říkají vaši přátelé, pokud o tom vědí? Jak vnímáte okolí a jeho reakce na vás? Jaké role (povinnosti) by ve společnosti měla zastávat žena? 11. Jaký je váš názor na ženy prostitutky?</p>

NEGATIVNÍ? Hodnocení vlastního chování ostatními	Jak myslíte, že Vás vnímá okolí? S jakými reakcemi na prostituci jste si již setkala? Máte zkušenosti i s nějakou organizací ? Je podle Vás nějaká hranice sexuální aktivity, kterou společnost ještě nepovažuje za deviantní? Čím se liší vaše chování od žen, co se nechávají za sex vydržovat od svých partnerů?
Pojetí normality jedince ????	Kdo je podle Vás normální, jak se takový člověk chová v sexuální rovině?

Zdroj: autorka na základě Lemert (1951)....

Závěrečná zjištění a zhodnocení prezentované teorie

Teorie primární a sekundární deviace se mi zdá vhodná pro zkoumání jevu prostituce žen v České republice. Tato teorie se mi zdá vhodná především protože, se zabývá faktorem sociálního prostředí jedince při konstrukci sociálně deviantního jevu.

Slabé stránky teorie vidím především v tom, že se naopak nezabývá příliš do hloubky psychickými zdroji jedince a jeho vnitřním nastavením. Je to také proto, že největší důraz se klade na sekundární deviaci, která je způsobena reakcí společnosti a ne na primární, kdy se dané chování ještě za deviantní nepovažuje.

Po zohlednění nedostatečné hloubky psychických procesů bych jakou jinou teorii vybrala některou z psychosociálních teorií, které by se detailněji zabývali psychickým rozpoložením. Vybrala bych psychoanalytický přístup, jehož zakladatelem byl Sigmund Freud. Psychoanalytici se snaží hledat hlavní vysvětlení poruch chování v analýze nevědomé mysli jedince, přičemž antisociální jednání je podle psychoanalytiků výsledkem dynamiky nevědomé mysli člověka spíše než vědomé duševní činnosti. Freud předpokládal dualistické pojetí mysli, kdy Id představuje nevědomý svět biologických impulsů

a potlačovaných myšlenek a je často v rozporu s Egem, které reprezentuje vědomé kontrolované chování. Zastánci psychoanalýzy tedy přisuzují činnosti deviantů nevědomým pokusům o uspokojení nějaké nevyřešené infantilní touhy.

Kritika teorie labellingu

Jednou z kritik této teorie je to, že nedostatečně zahrnuje psychologické aspekty jednotlivců a že se hlouběji nezabývá sekundární deviací (reakce společnosti na deviantní chování)

Nálepkování také nebylo plně prokázáno empirickými výzkumy a nedostatečně zahrnuje psychologické aspekty nebo se hlouběji nezabývá sekundární deviací (tzn. chováním, které je zapříčiněno společenskou reakcí na deviaci člověka). Druhá kritika teorie labellingu je, že stále není jasné, zda ve skutečnosti má nebo nemá označení za následek zvýšení deviantního chování.

(Crossman 2014)

Další představitelé

Významný koncept zesílené deviance (*Deviancy Amplification*) vytvořil v 70. letech Leslie Wilkins. Dle něj již malá počáteční odchylka může prudce nabýt významu při procesu označování a přeceňování takového činu. Termín zesílené deviance později nabyl širšího významu „různých způsobů odpovědí úředních orgánů jako policie, soudů a psychiatrů, které počáteční přečin devianta-začátečníka posilují, aby se z nich stali více deviantní osoby“ (Bruce, Yearley, 2006: 69). K dalšímu rozvoji teorie přispěli i Edwin Schur s konceptem zahlcení rolí (*Role Engulfment*), kdy jedinec nahrazením vlastních rolí internalizuje roli devianta, a David Matza, podle něhož k vlastnímu sebe-označení devianta pomáhají instituce sociální kontroly, které ho takto označí a důsledkem je nastoupení deviantní kariéry.

LITERATURA

BRUCE, Steve, YEARLY, Steven. 2006. *The Sage Dictionary of Sociology*. London: Sage Publications.

CLINARD, Marshall, MEIER, Robert. 2008. *Sociology of Deviant Behavior*. Belmont: Wadsworth/Thompson.

CROSSMAN, A. 2014. Labeling Theory: An Overview. In: About education [online]. [cit. 2014-12-20]. Dostupné z: <http://sociology.about.com/od/Sociological-Theory/a/Labeling-Theory.htm>

CHMELÍK, J. a kol. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003.
MALINOVÁ, H. Sociální práce se ženami, které poskytují placené sexuální služby. In MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. (eds.) Sociální práce v praxi. Praha: Portál, 2005.

MALINOVÁ, H., ŠÍDOVÁ, L. Ženy poskytující placené sexuální služby. In NEDĚLNÍKOVÁ, D. (ed.) Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007.

MATSUEDA, Ross. 1992. „Reflected Appraisals, Parental Labeling and Delinquency: Specifying a Symbolic Interactionist Theory.“ *American Journal of Sociology* 97 (6): 1577-1611.

MUNKOVÁ, Gabriela. 2001. *Sociální deviace: přehled sociologických teorií*. Praha: Karolinum.

PANČOCHA, K. 2008. *Patologické závislosti v kontextu speciálně pedagogické teorie a praxe. Pedagogická orientace*. Brno: Konvoj.

URBAN, Lukáš; DUBSKÝ, Josef. *Sociální deviace*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008.

<http://www.rozkosbezrizika.cz>

https://www.czso.cz/csu/czso/nelegalni_ekonomika_v_cr_09_06_2005